

NOILE REALITĂȚI SOCIALE ȘI ANXIETATEA LA COPII

NEW SOCIAL REALITIES AND ANXIETY IN CHILDREN

Igor Racu, doctor habilitat în psihologie, profesor universitar,

UPS „Ion Creangă” din Chișinău

Igor Racu, habilitated doctor of psychology, university professor,

„Ion Creangă” SPU, Chișinău

<https://orcid.org/0000-0001-8143-4908>

Iulia Racu, doctor habilitat în psihologie, conferențiar universitar,

UPS „Ion Creangă”, Chișinău

Iulia Racu, habilitated doctor of psychology, associated professor,

„Ion Creangă” SPU, Chișinău

<https://orcid.org/0000-0002-9096-7121>

CZU: 159.942-053.2

Abstract

Article presents an experimental research of anxiety in children in new social realities (from different types of families: complete family, temporarily disintegrated family and monoparental family). As result were established that temporarily disintegrated family and monoparental family increase the risk of anxiety in children. Preschoolers tend to fell more anxiety due to the instability as a result of family disintegration or divorce or death of one parent compared to little school children, preadolescents or adolescents.

Key-words: anxiety, new social realities, complete family, temporary disintegrated family, monoparental family, children

De mai bine de un deceniu pentru Republica Moldova sunt caracteristice noi realități sociale care includ migrația masivă a populației tinere la muncă peste hotare – ceea ce duce la dezintegrarea familiei și la creșterea considerabilă a numărului de divorțuri și respectiv, al familiilor monoparentale. Consecințele existenței familiilor temporar dezintegrate și a celor monoparentale condiționează creșterea numărului de copii și adolescenți privați de afectivitate, dragoste, protecție și securitate parentală declanșând, o dezvoltare nefavorabilă a afectivității. În aceste condiții, nu este de mirare că asistăm la o creștere fără precedent a problemelor de sănătate mintală și psihosociale, inclusiv anxietatea [4, 5].

Cele expuse ne-a determinat să realizăm un demers experimental care să reflecte cum noile realități sociale (componenta familiei) pot condiționa apariția și instaurarea anxietății la copii și adolescenți.

În scopul investigării anxietății în contextul noilor realități sociale am selectat un eșantion ce a inclus **792 de copii** de la 4 la 18 ani dintre care: **152 de preșcolari** cu vârsta cuprinsă între 4 și 7 ani, **170 de școlari mici** cu vârsta cuprinsă între 7 și 11 ani, **320 de preadolescenți** cu vârsta cuprinsă între 10 și 15 ani și **150 de adolescenți** cu vârsta cuprinsă între 16 ani și 18 ani. Pentru a evidenția anxietatea la copii și adolescenți am aplicat următoarele teste și chestionare: *Testul de anxietate pentru copii R. Temml, V. Amen și M. Dorca, Scala de manifestare a anxietății la copii, Scala de manifestare a anxietății Taylor.*

Nivelurile anxietății la preșcolari, școlari mici, preadolescenți și adolescenți sunt ilustrate în figura 1.

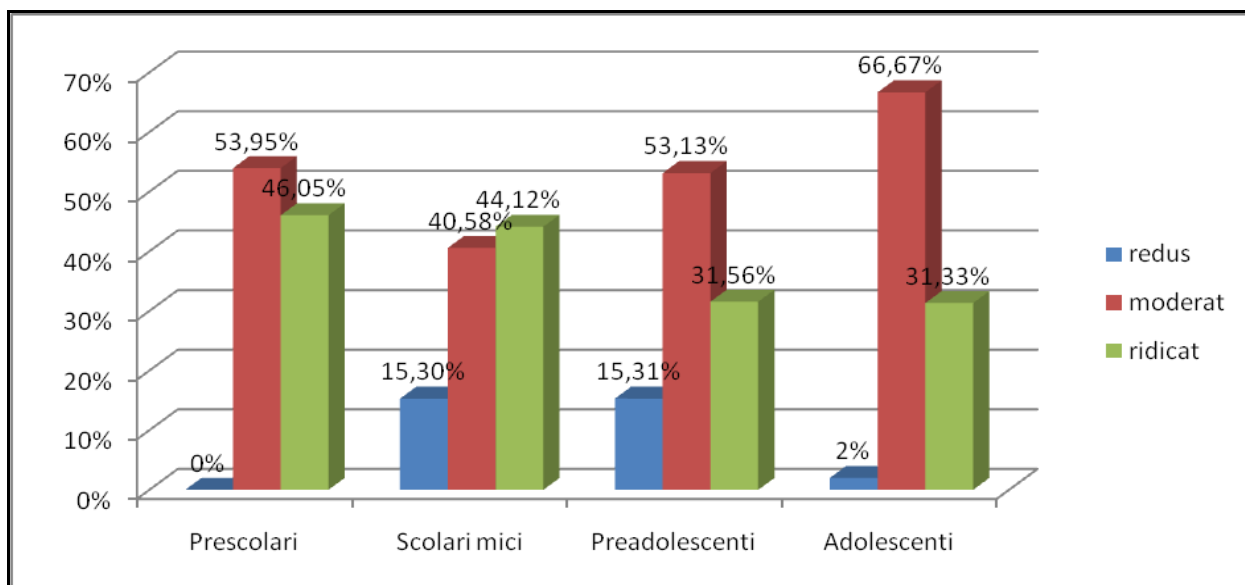


Fig. 1. Frecvențele pe niveluri pentru anxietate la copii și adolescenți

Un număr mare de preșcolari, școlari mici, preadolescenți și adolescenți manifestă nivel ridicat de anxietate. Frecvența cea mai mare pentru anxietate se regăsește în rândul preșcolarii (46,05%) și a școlarii mici (44,12%). Frecvențe mai mici comparativ cu preșcolarii și școlarii mici se înregistrează la preadolescenți (31,56%) și adolescenți (31,33%). Copii și adolescenții cu nivel ridicat de anxietate trăiesc stări de neliniște, tensiune, frustrare și nervozitate permanente, manifestă fatigabilitate psihică, supărare, hipersensibilitate, gânduri repetitive, imagini mentale înfricoșătoare și evitare.

Familia reprezintă cel dintâi și cel mai important context de viață cu un rol deosebit în socializarea preșcolarului. Sentimentul de siguranță, singurul care permite preșcolarului să se dezvolte și să-și dobândească personalitatea, depinde de următoarele condiții: protecția împotriva agresiunilor venite dinafară, satisfacerea trebuințelor elementare, coerența și stabilitatea cadrului de dezvoltare, sentimentul de a fi acceptat de ai săi ca membru al familiei, de a fi iubit, de a i se accepta caracteristicile individuale, de a avea posibilitate de a acționa și de a dobândi o experiență personală [4].

Cei 152 de preșcolari ce au format lotul experimental provin din familii diferite prin componența lor: familii complete, familii temporar dezintegrate și familii monoparentale. Vom prezenta componența familiei preșcolarii în tabelul 1.

Tabelul 1. Componența familiei în care cresc și sunt educați preșcolarii

Tipul familiei	Familii complete	Familii temporar dezintegrate	Familii monoparentale
Preșcolari	99	35	18

Conform datelor din tabelul de mai sus 99 din preșcolari sunt din familii complete, ei cresc și sunt educați de ambii părinți, 35 din preșcolari sunt din familii temporar dezintegrate, care cresc și sunt educați fie de unul din părinți (mama sau tata), fie, în cazul în care ambii părinți sunt plecați rămân în grija altor adulți sau rude cum ar fi fratele sau sora mai mare, bunicii, mătuși, unchi și uneori chiar vecini, și 18 din preșcolari cresc în familii monoparentale (familii formate dintr-un singur părinte ca urmare a despărțirii părinților sau a decesului unuia din ei).

Nivelurile anxietății la preșcolarii din familii complete, familii temporar dezintegrate și familii monoparentale sunt prezentate în figura 2.

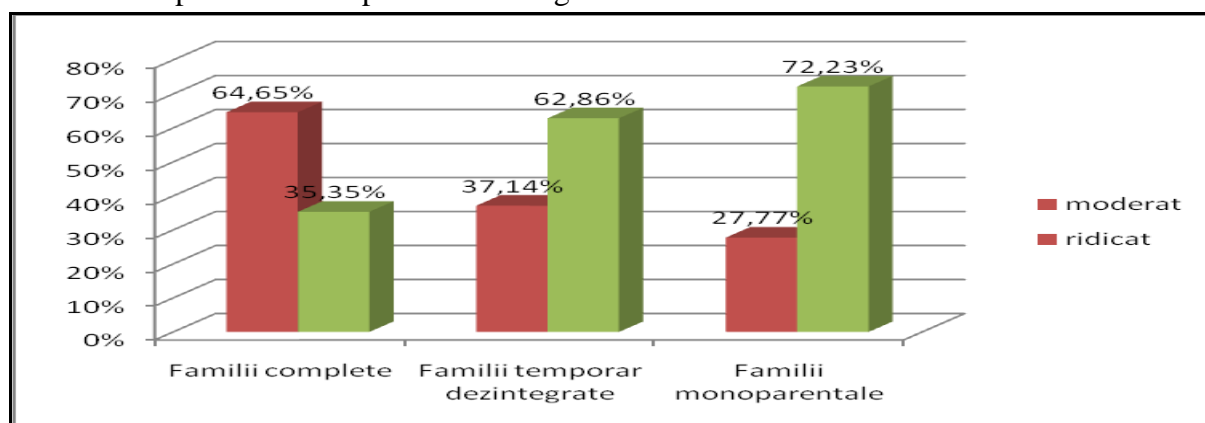


Fig. 2. Frecvențele pe niveluri pentru anxietate la preșcolarii din diferite tipuri de familie

În conformitate cu distribuția frecvențelor din figura de mai sus vom consemna că pentru preșcolarii din familii complete sunt caracteristice următoarele frecvențe pentru nivelurile anxietății: 64,65% din preșcolari manifestă nivel moderat de anxietate, în timp ce 35,35% din preșcolari arată nivel ridicat de anxietate. Pentru preșcolarii din familii temporar dezintegrate frecvențele pentru nivelele anxietății s-au repartizat după cum urmează: 37,14% din preșcolari prezintă nivel moderat de anxietate, iar 62,86% din preșcolari se caracterizează prin nivel ridicat de anxietate. La preșcolarii din familii monoparentale atestăm că: 27,77% din preșcolari au nivel moderat de anxietate, iar 72,73% din preșcolari dau dovadă de nivel ridicat de anxietate.

Studiul comparativ al frecvențelor ne permite să observăm că nivelul moderat de anxietate este mai caracteristic preșcolarilor din familii complete (64,65%), fiind urmați de preșcolarii din familii temporar dezintegrate (37,14%) și familii monoparentale (27,77%). Pentru nivelul ridicat de anxietate vom consemna o tendință inversă. Aici cea mai mare frecvență pentru nivelul ridicat de anxietate se înregistrează la preșcolarii din familii monoparentale (72,23%), preșcolarii din familii temporar dezintegrate (62,86%) și preșcolarii din familii complete (35,35%).

După testul χ^2 am obținut diferențe semnificative pentru anxietate între preșcolarii din familii complete și preșcolarii din familii temporar dezintegrate ($\chi^2=8,0024$, $p\leq 0,01$) și între preșcolarii din familii complete și preșcolarii din familii monoparentale ($\chi^2=8,5569$, $p\leq 0,01$), cu anxietate mai ridicată la preșcolarii din familii temporar dezintegrate și la preșcolarii din familii monoparentale. Preșcolarii din familii temporar dezintegrate și cei din familii monoparentale prezintă anxietate mai intensă comparativ cu preșcolarii din familii complete. Structura și componența familiei s-a schimbat spectacular în ultimii ani. În generațiile anterioare, marea majoritate a copiilor creșteau în familii cu doi părinți căsătoriți. În prezent mulți copii cresc și sunt educați în familii temporar dezintegrate și familii monoparentale. Copiilor tinde să le fie mai bine în familii cu doi părinți cu un mariaj continuu decât în familii cu un părinte, sau ambii părinți plecați, sau cu un singur părinte ca consecință a divorțului sau decesului celuilalt părinte. Instabilitatea familiei ca consecință a dezintegrării temporare a acesteia, a divorțului sau a decesului unuia dintre părinți poate determina probleme de comportament, emoționale și educaționale. Preșcolarii din familii temporar dezintegrate și cei

din familii monoparentale pot prezenta sentimentul pierderii, sensibilitate, stres, anxietate puternică și risc de depresie.

Școlarii mici petrec mult timp departe de casă, vizitându-și colegii, socializând cu aceștia. De asemenea, petrec mult timp la școală, și cu învățatul și puțin timp cu familia, comparativ cu acum 20 de ani. Chiar și așa, familia rămâne o parte importantă din viața majorității școlarii mici [2].

Am investigat anxietatea la școlarii mici din diferite tipuri de familii: familii complete, familii temporar dezintegrate și familii monoparentale. Componenta familiei școlarii mici ce au format lotul experimental și nivelurile anxietății la școlarii mici din diferite tipuri de familie sunt prezentate în tabelul 2 și figura 3.

Tabelul 2. Componenta familiei în care cresc și sunt educați școlarii mici

Tipul de familie	Familii complete	Familii temporar dezintegrate	Familii monoparentale
Școlari mici	92	51	27

Cei 170 de școlari mici ce au constituit lotul experimental cresc și sunt educați în următoarele tipuri de familii: 92 din școlarii mici sunt din familii complete, 51 din școlarii mici provin din familii temporar dezintegrate și 27 din școlarii mici fac parte din familii monoparentale.

Nivelurile anxietății la școlarii mici din familii complete, din familii temporar dezintegrate și din familii monoparentale sunt ilustrate în continuare.

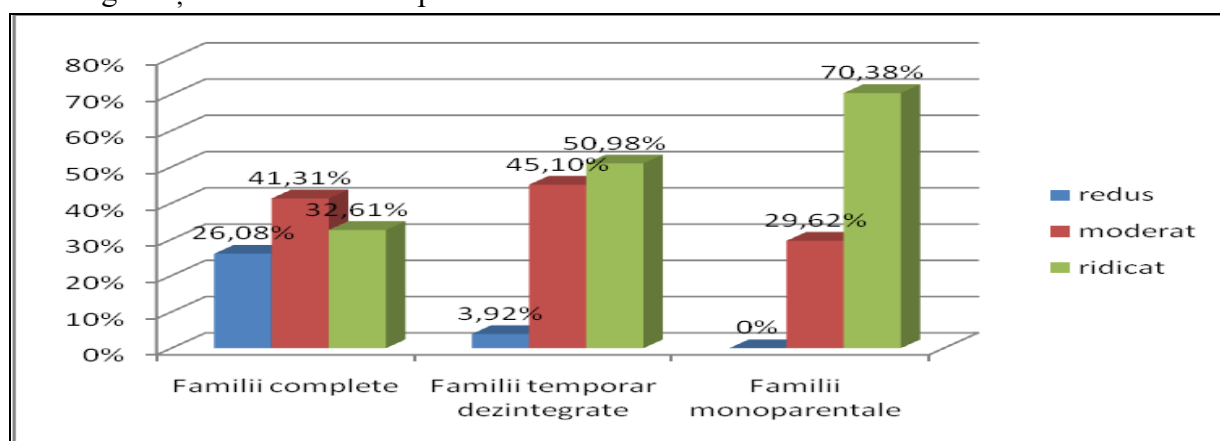


Fig. 3. Frecvențele pe niveluri pentru anxietate la școlarii mici din diferite tipuri de familie

Școlarii mici din diferite tipuri de familie prezintă și niveluri distincte de anxietate. Pentru școlarii mici din familii complete frecvențele se repartizează pentru toate cele trei nivele de anxietate după cum urmează: 26,08% din școlarii mici manifestă nivel redus de anxietate, 41,31% din școlarii mici prezintă nivel moderat de anxietate și 32,61% din școlarii mici au nivel ridicat de anxietate. Pentru școlarii mici din familii temporar dezintegrate avem: 3,92% din școlarii mici prezintă nivel redus de anxietate, cei mai mulți școlari mici au nivel moderat de anxietate (45,10%) și nivel ridicat de anxietate (50,98%). În cazul școlarii mici din familii monoparentale frecvențele oscilează între nivelul moderat de anxietate (29,62%) și nivelul ridicat de anxietate (70,38%).

Comparând frecvențele pentru nivelele anxietății vom evidenția că: nivelul redus de anxietate îl întâlnim doar la școlarii mici din familii complete (26,08%) și cei din familii temporar dezintegrate (3,92%). Nivelul moderat de anxietate prevalează la școlarii mici din

familii temporar dezintegrate (45,10%), frecvențe mai mici, dar apropiate atestăm și la școlarii mici din familii complete (41,31%) în timp ce, doar 29,62% din școlarii mici din familii monoparentale se caracterizează prin nivel moderat de anxietate. Nivelul ridicat de anxietate este mai intens în cazul școlarii mici din familii monoparentale (70,38%) și cei din familii temporar dezintegrate (50,98%), fiind urmați de școlarii mici din familii complete (32,61%).

După testul χ^2 obținem diferențe statistic semnificative pentru anxietate între frecvențele școlarii mici din familii complete și frecvențele școlarii mici din familii monoparentale ($\chi^2=9,3692$, $p\leq 0,01$) și între frecvențele școlarii mici din familii temporar dezintegrate și frecvențele școlarii mici din familii monoparentale ($\chi^2=2,7193$, $p\leq 0,10$), cu frecvențe mai mari pentru școlarii mici din familii monoparentale. Vom menționa că școlarii mici din familii monoparentale au anxietate mai ridicată comparativ cu școlarii mici din familii complete și cei din familii temporar dezintegrate. Pentru școlarii mici evidențiem aceeași tendință ca și la preșcolarii familia monoparentală poate declanșa dezvoltarea anxietății la școlarii mici.

În preadolescență se produc schimbări în sistemul de referință al preadolescentului. Grupul de aceeași vârstă, școala și noile interese încep să capete importanță, însă familia continuă să fie o structură esențială în creșterea preadolescentului, oferindu-i dragoste, îndrumare și sprijin. Și în preadolescență copilul simte adesea nevoia de afecțiune, ocrotire din partea părinților, neacceptând neglijarea sau abandonul din partea acestora [1, 2, 3, 4, 6].

Inițial am cercetat componența familiei din care fac parte preadolescenții: familie completă, familie temporar dezintegrată și familie monoparentală.

Tabelul 3. Componența familiei în care cresc și sunt educați preadolescenții

Tipul familiei	Familii complete	Familii temporar dezintegrate	Familii monoparentale
Preadolescenți	173	98	49

În conformitate cu tabelul de mai sus vom menționa că cei 320 de preadolescenți ce au format lotul experimental sunt educați și crescuți în următoarele tipuri de familie: 173 de preadolescenți fac parte din familii complete, 98 din preadolescenți provin din familii temporar dezintegrate și 49 din preadolescenți sunt din familii monoparentale.

În continuare vom scoate în evidență nivelurile anxietății la preadolescenții din familii complete, la preadolescenții din familii temporar dezintegrate și cei din familii monoparentale.

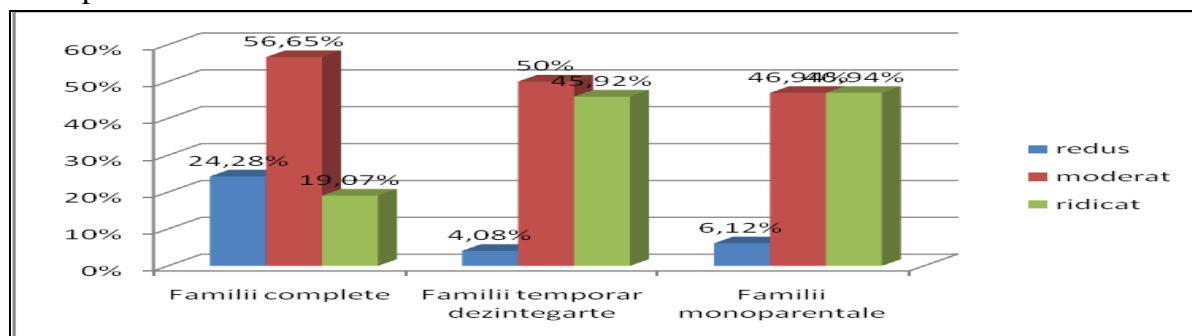


Fig. 4. Frecvențele pe nivelurile pentru anxietate pentru preadolescenții din diferite tipuri de familie

În corespundere cu distribuția frecvențelor din figura de mai sus vom menționa că pentru preadolescenții din familii complete sunt caracteristice următoarele: 24,28% din

preadolescenții prezintă nivel redus de anxietate, cei mai mulți din preadolescenți (56%), manifestă nivel moderat de anxietate și 19,07% din preadolescenți au nivel ridicat de anxietate. Pentru preadolescenții din familii temporar dezintegrate sunt particulare următoarele frecvențe pentru nivelele anxietății: 4,08% din preadolescenți înfățișează nivel redus de anxietate, 50% din preadolescenți dau dovadă de nivel moderat de anxietate, în timp ce la un număr foarte mare de preadolescenți – 45,92% atestăm nivel ridicat de anxietate. Asemănătoare cu frecvențele la preadolescenții din familii temporar dezintegrate sunt și cele întâlnite la preadolescenții din familii monoparentale. 6,12% din preadolescenți demonstrează nivel redus de anxietate, același număr de preadolescenți – 46,94% experimentează nivel moderat de anxietate și nivel ridicat de anxietate.

Analiza comparativă a frecvențelor pentru nivelele anxietății arată că nivelul redus de anxietate este mai caracteristic preadolescenților din familii complete (24,28%) spre deosebire de preadolescenții din familii monoparentale (6,12%) și cei din familii temporar dezintegrate (4,08%). Pentru nivelele moderat de anxietate atestăm o tendință asemănătoare, acesta are cea mai înaltă frecvență în rândul preadolescenților din familii complete (56,65%), în timp ce 50% din preadolescenții din familii temporar dezintegrate și 46,94% din preadolescenții din familii monoparentale prezintă nivel moderat de anxietate. Pentru nivelul ridicat de anxietate este particulară o tendință inversă, aici 46,94% din preadolescenții din familii monoparentale și 45,92% din preadolescenții din familii temporar dezintegrate manifestă nivel ridicat de anxietate, în timp ce un număr mult mai mic de preadolescenți din familii complete (19,07%) exprimă acest nivel de anxietate.

Pentru anxietate după testul χ^2 am obținut diferențe statistic semnificative între frecvențele preadolescenților din familii complete și frecvențele preadolescenților din familii temporar dezintegrate ($\chi^2=22,5756$, $p\leq 01$), similar și între frecvențele preadolescenților din familii complete și frecvențele preadolescenților din familii monoparentale ($\chi^2=15,7172$, $p\leq 01$) cu frecvențe mai mari pentru preadolescenții din familii temporar dezintegrate și familii monoparentale. Vom menționa că preadolescenții din familii temporar dezintegrate și preadolescenții din familii monoparentale sunt mai anxioși decât preadolescenții din familii complete. Așa cum am constatat în preșcolăritate și în școlăritatea mică familia temporar dezintegrată și familia monoparentală pot avea influențe importante în dezvoltarea anxietății la preadolescenți.

Familia începe să-și piardă din autoritate, însă continuă să exercite o influență asupra adolescentului. Ca și la vârstele anterioare, părinții continuă să ofere recompense, pedepse, dar și atenție, aprobare, afecțiune și suport financiar adolescenților [1]. Relațiile cu părinții în timpul adolescenței, oscilează între conflicte și deschiderea comunicării și se întemeiază în bună măsură pe apropierea emoțională creată în copilărie [2].

Vom prezenta componența familiei din care provin adolescenții, precum și nivelele de intensitate ale anxietății la adolescenții din diferite tipuri de familie: familii complete, familii temporar dezintegrate și familii monoparentale.

Tabelul 4. Componența familiei în care cresc și sunt educați adolescenții

Tipul familiei	Familii complete	Familii temporar dezintegrate	Familii monoparentale
Adolescenți	86	40	24

Tabelul 4 evidențiază că cei 150 de adolescenți din lotul experimental provin din următoarele tipuri de familie: 86 din adolescenți sunt din familii complete, 40 din adolescenți cresc în familii temporar dezintegrate și 24 din adolescenți sunt educați în familii monoparentale.

Cele trei niveluri de intensitate a anxietății la adolescenții din familii complete, adolescenții din familii temporar dezintegrate și adolescenții din familii monoparentale sunt ilustrate în figura 5.

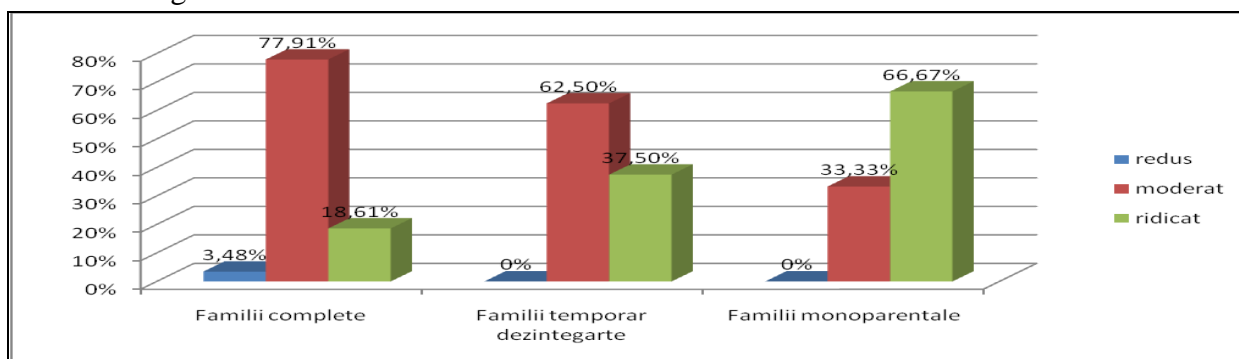


Fig. 5. Frecvențele pe niveluri pentru anxietate la adolescenții din diferite tipuri de familie

3,48% din adolescenții din familii complete manifestă nivel redus de anxietate. 77,19% din adolescenți au nivel moderat de anxietate și 18,61% din adolescenți exprimă nivel ridicat de anxietate. Pentru adolescenții din familii temporar dezintegrate frecvențele pentru nivele anxietății se repartizează după cum urmează: 62,50% din adolescenți au nivel moderat de anxietate, iar ceilalți 37,50% din adolescenți manifestă nivel ridicat de anxietate. Și pentru adolescenții din familii monoparentale se înregistrează doar nivelul moderat și ridicat de anxietate: 33,33% din adolescenți prezintă nivel moderat de anxietate și 66,67% din adolescenți exprimă nivel ridicat de anxietate.

Comparând frecvențele vom menționa că nivelul redus de anxietate îl întâlnim doar la adolescenții din familii complete (3,48%). Nivel moderat de anxietate este mai caracteristic adolescenților din familii complete spre deosebire de adolescenții din familii temporar dezintegrate și cei din familii monoparentale (77,91%, 62,50% și 33,33%). Pentru nivelul ridicat este particulară o tendință inversă. 66,67% din adolescenții din familii monoparentale, 37,50% din adolescenții din familii temporar dezintegrate și 18,61% din adolescenții din familii complete manifestă nivel ridicat de anxietate.

Statistic după testul χ^2 am obținut diferențe semnificative pentru anxietate între frecvențele adolescenților din familii complete și frecvențele adolescenților din familii temporar dezintegrate ($\chi^2=5,2548$, $p\leq 0,05$) și între frecvențele adolescenților din familii complete și frecvențele adolescenților din familii monoparentale ($\chi^2=21,0117$, $p\leq 0,05$) cu frecvențe mai mari pentru adolescenții din familii temporar dezintegrate și familii monoparentale. Adolescenții din familii temporar dezintegrate și cei din familii monoparentale sunt mai anxioși.

Pentru adolescenți după testul χ^2 am atestat diferențe semnificative pentru anxietate între frecvențele adolescenților din familii temporar dezintegrate și frecvențele adolescenților din familii monoparentale ($\chi^2=5,1092$, $p\leq 0,05$) cu frecvențe mai mari pentru adolescenții din familii monoparentale. Adolescenții din familii monoparentale prezintă anxietate mai ridicată.

Ca și în perioadele anterioare de dezvoltare vom menționa că familia temporar dezintegrată și familia monoparentală are implicații în instaurarea anxietății în adolescență.

În concluzie vom evidenția că familiile contemporane caracterizate de modificări considerabile în structură și componență prezintă un adevărat stres pentru copii și adolescenți și pot favoriza sentimentul pierderii, probleme emoționale și de comportament la aceștia. Familia temporar dezintegrată și familia monoparentală cresc riscul apariției anxietății la copii și adolescenți. Preșcolarii tind să simtă mai multă anxietate din cauza instabilității ca consecință a dezintegrării familiei, a divorțului sau decesului unuia din părinți comparativ cu școlarii mici, preadolescenții și adolescenții [5].

BIBLIOGRAFIE

1. GOLU, F. *Psihologia dezvoltării umane*. București: Universitară. 2010. 315 p. ISBN 973-749-865-6.
2. PAPALIA, D., WENDKOS OLDS, S., DUSKIN FIELDMAN, R. *Dezvoltarea umană*. tr. de A. Mîndrilă-Sonetto. București: TREI. 2010. 644 p. ISBN 978-973-707-414-0.
3. PĂNIȘOARA, G., SĂLĂVASTRU D., MITROFAN, L. *Copilăria și adolescența. Provocări actuale în psihologia educației și dezvoltării*. Iași: Polirom. 2016. 308 p. ISBN 978-973-46-6016-2.
4. RACU, IU. *Anxietatea la preadolescenți și modalități de diminuare*. Teză de doctor. Chișinău: UPS „Ion Creangă”. 2011. 328 p. CZU 159.923:37.015.3 (043.3).
5. RACU, IU. *Psihologia anxietății la copii și adolescenți*. Teză de doctor habilitat în psihologie. Chișinău: UPS „Ion Creangă”. 2020. 351 p. C.Z.U: 159.942.5-053.4/.6(043.3).
6. VERZA, E., VERZA, F.. *Psihologia copilului*. București: TREI. 2017. 556 p. ISBN 978-606-40-0237-2.

CARACTERISTICILE ANXIETĂȚII ȘCOLARE LA ELEVII DE DIFERITE VÂRSTE

THE CHARACTERISTIC OF SCHOOL ANXIETY IN PUPILS OF DIFFERENT AGES

*Iulia Racu, doctor habilitat în psihologie, conferențiar universitar,
UPS „Ion Creangă”, Chișinău*

*Iulia Racu, habilitated doctor of psychology, associated professor,
„Ion Creangă” SPU, Chișinău*

<https://orcid.org/0000-0002-9096-7121>

CZU: 159.942-053.2

Abstract

The present article is devoted to an important emotional problem characteristic for pupils of different ages – school anxiety / academic anxiety. In our research were included 548 children and adolescents. We can mention that the specific character of school anxiety / academic anxiety is outlined by age and by development social situation. As results we established that school anxiety / academic anxiety is common to junior schoolchildren, preadolescents and adolescents. From all investigated ages school anxiety presents a higher intensity at junior schoolchildren.

Key-words: school anxiety, academic anxiety, pupils

O anxietate cu care se pot confrunta elevii este anxietatea școlară. Anxietatea școlară se poate întâlni la elevii claselor primare, elevii din gimnaziu și cei din liceu [3].

M. Boza prezintă anxietatea școlară ca o problemă complexă ce presupune teama copilului în legătură cu ceva specific din cadrul școlii, fie legat de procesul educativ, fie de natură socială. Potrivit autoarei există două tipuri de fobie școlară: primul este legat de